

הבידוד בדיני הנזיקין

חובת הבידוד למי שחשוד שייחלה

המשנה במסכת נגעים (יג, יא-יב) מתייחסת לדינו של מצורע המעוניין להיכנס לבית הכנסת כאשר הציבור חושש מכך שיטמא את כל המצוי בבניין באותה השעה -

מצורע שנכנס לבית כל הכלים שיש שם טמאין אפי' עד הקורות רש"א עד ד' אמות כלים מיד טמאין ר"י אומר אם שהה כדי הדלקת הנר [...] נכנס לבית הכנסת עושים לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות נכנס ראשון ויצא אחרון

במבט ראשון נדמה שמשנה זו לקוחה מהנחיות משרד הבריאות להתמודדות עם נגיף הקורונה, ואכן, בעקבות המשנה נפסק בשו"ת 'נשמת כל חי' (חוי"מ סי' מט) שניתן למנוע מרופא שמטפל בחולים מדבקים להיכנס לביה"כ מחשש להדבקה, וז"ל "חייב זה הרופא להתרחק מבני אדם שלא יגע והרי הוא בכלל לא תעמוד על דם רעך". בדומה, נכתב ב'ספר חסידים' (סי' תרעג) -

לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא אי"כ יודיענו שנאמר (שם שם יח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (שם שם טו) ולא תעמוד על דם רעך.

מכאן שחולה העלול להדביק אחרים חייב להתרחק מאחרים כדי להימנע מלהדביק באותו החולי, חובת הזהירות המוטלת עליו לא פחותה מזו שחייב בה אדם שעשוי להזיק את חברו בדרכים אחרות. לאור זאת, יש מן הפוסקים שאף התייחסו לחולה שלא מקפיד על כללי הזהירות כ"רודף"¹.

יש לברר מהם גדרי הזהירות שיוטלו על מי שמצוי בסיכון להזיק אחרים בהדבקה. הגמרא (ב"ק ס, ב) מביאה ברייתא שדנה באופן ההתנהלות כאשר מחלת הדבר הגיעה לעיר "ת"ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך". דהיינו, על אף שמדובר בברייתא הנושקת לתחום המחשבה והמוסר, הרי שהיא מלמדת שבעת התפרצות מגפה, ההרחקה הראויה בין אדם לחברו היא הסתגרות של כל אדם בביתו. להלכה פסק הרמ"א (חוי"מ קנה, כ) ש"כל היזקות שלא נתבארו שיעור הרחקתן, בכדי שלא יזיק לפי ראות הבקיאים". במקום אחר (יו"ד קטז, ה) הורה הרמ"א בשם המהרי"ל לברוח מן העיר מיד עם התפרצות המגפה -

עוד כתבו שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחלת הדבר, ולא בסופו (תשובת מהרי"ל סי' ל"ה). וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה. (ועיין בחושן משפט סימן תכ"ז).

נמצא אפוא, שחלה על האדם חובה להיזהר מלהזיק את חברו ע"י הדבקה במחלה, ושחובת הזהירות בדבר תלויה בדעת המומחים ובהנחיותיהם.² בנוסף, ייתכן שהנחיות משרד הבריאות ייחשבו לעניינים אלו כ'דינא דמלכותא' בדומה לחוקי התנועה, והדבר יקנה להן מעמד ייחודי.

הבידוד כנזק

1 הרב צבי רייזמן, מזיק במחלה מדבקת; ספר 'הביאני חדריו' עמ' צז, הע' פז בשם הרב שטרנבוך.
2 ראה בשו"ת אגרות משה חוי"מ ב, יח.

אולם, מלבד הדיון בחיוב אדם שהדביק את חברו מדין מזיק, יש לברר מה יהא דינו של חולה שהכניס אחר לבידוד כאשר לא הקפיד על ההנחיות. בפשטות נראה שיש להתייחס אליו כאל מי שנעל את חברו בבית ולא הניח לו לצאת, שיתחייב בתשלום שבת בלבד על כך שמנע ממנו לעבוד באותו הזמן.³ ברם, להלכה נקטו שאמנם הנועל את חברו יתחייב בתשלום שבת, אך שם עוסקים רק בנועל בעצמו ואילו אדם אחר שרק החזיק את הדלת נעולה לאחר מכן עשוי להיפטר מהתשלום. ובנ"ד, צ"ע האם מניעת האפשרות לצאת מן הבית כתוצאה מחובת זהירות ולא מנעילה ממשית תיחשב כנזק ישיר שאפשר יהיה לחייב עליו מדין מזיק או על דבר עקיף. ועוד, האם יש בכך הבדל בין אדם אחראי וזהיר שנכנס לבידוד לאור הנחיית הרופאים לבין מקום בו העניין מעוגן בחקיקה רשמית של המדינה או בין מי שהתגלה כחולה לבין מי שהדבקתו מוטלת בספק. ניתן להשיב על שאלות אלו באמצעות עיון במספר סוגיות.

בשו"ע (חוי"מ שו, ד-ה) פטר מתשלום שוחט שפסל בהמה בכך שיצר ספק הלכתי לגבי כשרותה, לכאורה הדבר דומה לענייננו שכן המבודד נדרש להסתגר בביתו מחמת הספק שמא נדבק וידביק אחרים, ולכן עליו להיות פטור בדומה לאותו השוחט. אלא שפוסקים רבים, כדוגמת ה'תורות **הדשן'** (סי' קפו), ה'ערוה"ש' (חוי"מ שו, יב) ואחרים, טענו שאם השוחט היה אמור לחשוש לספק שיצר, אין לפוטרו מתשלום על כך. כל עוד הנזק שמחמת הספק נגרם בעקבות פשיעה של המזיק, הוא יתחייב כמזיק וודאי, למרות שהאיסור נגרם מסיבה שהיא כביכול חיצונית למעשה הנזק. באופן דומה כתב ה'ש"ך' (יו"ד ד, ה) בנוגע לגרימת נזק ביצירת ספיקא דדינא, אף במקרים נוספים, וז"ל -

אלא נ"ל דאע"ג דלענין איסורא איכא פלוגתא דרבוותא מצי הניזק לומר דלמא קי"ל כמאן דאוסר בהנאה מה תאמר דקי"ל כהמכשיר א"כ קח לך היין שאיני רוצה להכניס עצמי בספק ותמכרנו אתה כיון שגרמת לי הניזק וקח לי אחר במקומו ודו"ק

שאלה הלכתית נוספת שהתעוררה בדורות האחרונים ומזכירה את העיסוק בנזקי ההדבקה, היא בנוגע לחולים במחלות מדבקות שלאחר אשפוזם החוק מחייב את שריפת חפציהם והתלבטו אם לקחת עמם לבית החולים תפילין, אם הם עלולים להישרף ע"י השלטונות והאם הדבר ייחשב כאילו הם שרפו אותם בפועל. לשאלה זו נדרשו מספר פוסקים, בשו"ת 'דובב מישרים' (א, צט) ובשו"ת 'אגרות משה' (או"ח א, ד) אסרו לקחת את התפילין לבית החולים כאשר ידוע שהם עתידיים להישרף, והוסיפו שהדבר נחשב כמי ששרף אותם בידיים או שהביא אותם למקום מופקר. אחרים⁴, כתבו שמכיוון שאין הדבר מוכרח בוודאות שהם יישרפו לבסוף מותר לקחתם, ומכך משמע שאם ברור שהשלטונות יישרפו את התפילין, חל איסור להביאם לבית החולים. בהקשר זה ראוי לציין שני פסקי הלכה של הרב זילברשטיין, האחד מחייב חולה במחלה מדבקת שטבלה במקווה ציבורי כגולנית⁵, והשני מחייב בעלים של כלב ששתה מיין ומנע את השימוש בו בשל תקנות משרד הבריאות יתחייב מדין נזקי בהמתו.⁶

3 בבא קמא פה, ב; שו"ע חושן משפט תכ, יא.
4 שו"ת חלקת יעקב או"ח סי' יח; ילקוט יוסף קנד, טז.
5 חשוקי חמד נדרים מ, ב.
6 חשוקי חמד גיטין נג, א.

לאור האמור לעיל נלענ"ד שלאור חובת הזהירות המוטלת על אדם שנחשף לחולה הן מצד דיני הרחקת הנזיקין והנחיות הרופאים ובפרט כאשר הדבר עוגן בחקיקה, אדם שהתרחש בשמירה על כללי הזהירות⁷ וגרם לחברו להיכנס לבידוד ייחשב כמזיק ישר.

ועוד צ"ע האם קיים בהכנסה לבידוד מעשה נזק מציאותי שהוא אחד מתנאי החיוב היסודיים בדיני נזיקין,⁸ דיון זה מעט מורכב מכיוון שהדבר תלוי בהנחיות רפואיות המשתנות מעת לעת ולכן יש לדון בכל מקרה לגופו. אולם ננסה לסרטט קווים כלליים לנושא -

- א. במקרה שבו החולה נגע ישירות בחברו ירק לעברו, נשף עליו וכיו"ב ברי שאירעה פעולה מזיקה?⁹
- ב. כאשר לא שמר על המרחק הדרוש, עצם ההתקרבות לעבר אדם אחר וההליכה לעברו תיחשב למעשה מזיק;
- ג. במידה והחולה הכניס לבידוד ע"י הימצאות בחלל משותף עם אחר, אם אירע מעשה מובהק מצד האדם (היינו כניסה לאותו החלל באופן שיגזור בידוד על אחרים) הוא ייחשב כמזיק;¹⁰
- ד. אם החולה ידע שעליו להישמר ולא לצאת כלל מביתו, עצם היציאה מפתח ביתו תחשיבו כמזיק בכל אחד מחיובי הבידוד שלהם הוא אחראי;
- ה. במקרה הפוך בו החולה שמר על הכללים ואילו דווקא חברו הפר את ההנחיות והתקרב אליו וכדו', הדבר לא ייחשב כמעשה נזק מצד החולה, כמבואר בדברי הרמב"ם (חובל ומזיק א, יא) -

אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן בין שכור אם חבל בחבירו או הזיק ממון חבירו משלם מן היפה שבנכסיו. במה דברים אמורים שהישן חייב לשלם בשנים שישנו כאחד ונתהפך אחד מהן והזיק את חבירו או קרע בגדו **אבל אם היה אחד ישן ובא אחר ושכב בצדו זה שבא באחרונה הוא המועד ואם הזיקו הישן פטור, וכן אם הניח כלי בצד הישן ושברו הישן, פטור שזה שהניחו הוא המועד שפשע.**

סיכום ומסקנות

ראינו שעל כל אדם חלה חובה לשמור על עצמו שלא יזיק לאחרים כמאמר ה**תוספות** (ב"ק כג, א ד"ה "ולחייבי") **"שיותר יש לאדם לזהר עצמו שלא יזיק אחרים משלא יזק"**, ושגדרי הזהירות הנדרשים מבוססים על הנחיות אנשי הרפואה ולעיתים אף על חוקי המדינה. העולה מכך לדינא הוא שלעיתים מי שגרם בפשיעתו לכך שחברו יתחייב בבידוד עשוי להיחשב כמזיק.

בניגוד לנזקי הדבקה שאותם קשה להוכיח בעדות בבית הדין, בכל הנוגע לחיוב בידוד הדבר פשוט בהרבה, שכן אותם התנאים לחיוב בבידוד נדרשים להיות ברורים וניכרים לעינו של מחויב הבידוד, וממילא אף לעיניהם של העדים.

7 בנוגע לאדם שהקפיד על הנחיות הרופאים קלה כבחמורה, מצטרפות שתי סיבות לפוטרו מהתשלום, ראשית יש שפטרו את המזיק כאשר הנזק נגרם מחמת אונס גמור, על אף שבסתם אונס יתחייב; שנית, הדעת מורה שדינו של אדם שנוהר מלהדביק יהיה דומה לזה של האדם שלאחר שבנה גדר סביב גגו, נפל ממנו והזיק. ראה רמ"א חו"מ שעה, א; ערוך השולחן חו"מ שעה, ח. מידת הזהירות מבוססת על ידיעת החולה באותו הזמן, לפיכך בין אם ידע על מחלתו או שהדבר כלל לא נודע לו, פשיעתו תיקבע לפי מידת הזהירות שבה היה אמור לנקוט.

8 ראה במאמרי "מושג הנזק בשיטת הרמב"ן", כתב העת 'מדברה'-ה ב"ק.

9 ראה ב"ק ג, ב - על נזקי רוק; ירושלמי שבת ב, ה - על נזקי רוח.

10 עניין זה נלמד מהמשנה בנגעים וכן מתשובתו של רבי חיים פאלאגיי שהובאו לעיל; ראה גם תוס' ב"ב ב, ב ד"ה "וחייבי".